

Eläimiä taidemaailmassa

Outi-Maija Hakala

Teen Jyväskylän yliopiston taidehistorian laitokselle pro gradu- tutkielmaa eläinten käytöstä nykyaikaisessa taiteessa. Tässä kirjoituksessa nostan esille eläviä eläimiä sisältäviä teoksia ja pohdin, kenelle kuuluu vastuu eläintaiteen eettisissä kysymyksissä.

Tarkoitan eläintaiteella teoksia, joissa eläin on konkreettisella tavalla osa teosta esimerkiksi nahkansa välityksellä tai joissa teos on merkittävästi vaikuttanut eläimen elämään. Elävät eläimet muodostavat määrällisesti pienimmän osan eläintaiteen muodoista. Kuitenkin juuri nämä teokset ovat nostaneet eläinten käytön taiteessa esille, koska elävien olentojen kohdalla korostuu niin eläinsuojelulain merkitys kuin ihmisten yleinen eläviä olentoja kohtaan tuntema empatia. Eläviä eläimiä sisältäneet teokset ovat sisällöltään vaihtelevia: osassa eläin on ollut sille keinotekoisessa tilassa näyttelyn ajan, minkä jälkeen se on päässyt luonnollisempaan elinympäristöön, osassa teoksia taide on koitunut eläimen kohtaloksi.

Erityisesti eläviä eläimiä sisältäville teoksille on tyypillistä, että taiteilija yrittää vapautua moraalisisista kysymyksistä siirtämällä vastuun yleisölle. Jo Kim Jones ihmetteli 1970-luvulla, miksei jälkikäteen voimakkaasti reagoinut yleisö estänyt häntä polttamasta rottia osana performanssiaan *Rat Piece*. Marco Evaristi antoi yleisölle vapauden painaa tehosekoittimen nappia teoksessaan *Helena*. Hän ei pakottanut ketään jauhamaan laitteessa uivaa kultakalaa kuoliaaksi, mutta toisaalta ei sitä myöskään estänyt.¹ Voiko taiteilija todella siirtää moraaliseen vastuun pois itseltään? Yleisön eläimistä piittaamatonta käyttäytymistä on selitetty perinteisellä tavalla katsoa taidetta: esitykseen puuttuminen muuttaa teosta ja osallistumalla siihen katsoja muuttuu osaksi teosta.² Jos taiteilija ei kanna teoksistaan vastuuta ja yleisö toimii passiivisessa kokijan roolissaan, onko museo velvollinen puuttumaan kyseenalaisiin tilanteisiin? Taiteen autonomia heittää

¹ Aloï, Giovanni, 2012, 121-123. *Art & animals*. I.B. Tauris. London & New York.

² Harries, Martin 2007, 162. ”Reading the pain of rats Kim Jone’s rat piece”. *Drama Review* 51/1.

suojaavan verkkonsa myös museoiden ylle ja toisinaan taidelaitokset tuntuvat välttelevän vastuuta samaan tapaan kuin taiteen tekijät.

Taiteilijan moraalin horjuessa museolle on toisinaan hyödyllistä toimia auktoriteettina. Jo pelkän museon imagon vuoksi taiteen ohjaaminen yleisesti hyväksyttävään suuntaan on kannattavaa, sillä yleisön ja yhteiskunnan mielipiteet eettisissä kysymyksissä vaikuttavat taidelaitosten arvostukseen ja taloudelliseen hyvinvointiin. Taidelaitoksen ulkopuolisen vallan voimasta kertoo esimerkiksi, että taannoin yleinen keskustelu ja pahennus aiheuttivat Nykytaiteen museo Kiasman sponsoreiden vetäytymisen museon tukemisesta laitoksen hankittua Mäen teoksen kokoelmiinsa. Teoksesta luovuttiin, jotta museon rahoitus ei vaarantuisi ja se siirrettiin Kiasman kokoelmista Kuvataiteen keskusarkiston kokoelmiin.³

Kuvataiteilija Beryl Furman on viime aikoina toiminut aktiivisesti eläinten oikeuksia polkevan taiteen vastustajana. Taiteilijoiden moraalin lisäksi hän on peräänkuuluttanut taideinstituutioiden merkitystä ja osallisuutta teosten julkisuuteen nostamisessa. Viime vuonna Furman herätteli keskustelua Helsingin Sanomien mielipidekirjoituksella muun muassa Saara Ekströmin häkkilintuja sisältävästä teoksesta Viimeinen oksa.⁴ Eläimiä tavalla tai toisella teoksissaan ja näyttelyissään käyttävät taiteilijat ja museot tietävät aiheen koskettavan; he hankkivat yleensä taustatietoa esimerkiksi siitä, mistä teosten eläimet on hankittu. Myös Kiasman johtaja Pirkko Siitari vakuuttaa vastineessaan Furmanille, ettei lintujen hyvinvointia ole syytä epäillä. Hänen kertoo, että teos on suunniteltu tarkkaan häkkilintujen pitämistä koskevien lakien mukaisesti, museovalvojat hoitavat lintuja päivittäin omistajan antamien ohjeiden mukaan ja Helsingin kaupungin eläinsuojelulääkäri on tarkistanut teoksen.⁵

Furman muistuttaa, että vaikka lain nojalla turkistarhatkin hyväksyvä eläinsuojelulääkäri sallii teoksen, eläinoikeuslääkäri kieltäisi sen. Muistutus sisältää eläintaiteeseen ja laajemmin eläinten oikeuksiin kohdistuvan kiistan ytimen: eläinsuojelulakia pidetään monin osin riittämättömänä, eli laillinen toiminta voi olla epäeettistä. Taideinstituuttien harteilla lepää yksittäisiä taiteilijoita voimakkaammin vastuu laajemmista rakenteista ja vallastaan taidemailman moraalin

3 Mäki, Teemu, 2005, 78-96. *Näkyvä Pimeys. Esseitä taiteesta, filosofiasta ja politiikasta*. Kuva ja Like. Helsinki.

4 Furman, Beryl, 2011. mm. "Kiasman taideteokseen kuuluvat linnut voivat pahoin". Mielipidekirjoitus. 20.1.2011. *Helsingin Sanomat*.

5 STT, 2011. "Kiasma vakuuttaa taideteoksen häkkilintujen voivan hyvin". 20.1.2011. *Helsingin Sanomat*.

muodostajana. On totta, että tänä päivänä eettisyys toteutuu pitkälti yksilön ratkaisuiden ja itsestään vastuun kantamisen kautta. Ratkaisuillaan yksilöt kuitenkin vaikuttavat yhteisöönsä ja toistensa elämään.⁶

Biotaitteen etiikkaa tutkinut Päivi Maunu kirjoittaa humanistisen etiikan kriisistä. Hänen mukaansa humanistinen etiikka joutuu tulevaisuudessa väistämättä määrittelemään itsensä bioteknologian uusien sovellusten viitekehyksessä⁷. Uskon että sama pätee kaikkialla missä humanistinen etiikka elää, myös yksittäisten taiteilijoiden ja taideinstituuttien maailmassa. Kenties joudumme tulevaisuudessa aktiivisemmin puntaroimaan etiikan toteutumista työssämme.

Kirjoittaja on taidehistoriaa opiskeleva Taiteen maisteri.

6 Jaukkuri, Maaretta, 1998, 44. "Edestakaista liikettä arjen ja taiteen välillä" teoksessa *Nykytaiteen tulkintaa*. Ketonen, Helka toim. Ateneum 1998- julkaisu. Valtion taidemuseo, Helsinki.

7 Maunu, Päivi, 2007, 160. "Maailmanpelastusyritys" teoksessa *Taiteen etiikka*. Jula, Jari toim. Aeropagus. Turku.